

HET RAADSEL VAN DE LIEFDE

Van André Aciman verscheen eveneens bij
Ambo|Anthos *uitgevers*

Valse papieren
Noem me bij jouw naam
Witte nachten
Alibi's
Harvard Square

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

ANDRÉ ACIMAN

HET RAADSEL VAN DE LIEFDE

Vertaald door Nan Lenders

Ambo|Anthos
Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 3949 3

© 2017 André Aciman

All rights reserved including the rights of reproduction
in whole or in part in any form

© 2017 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,
Amsterdam en Nan Lenders

Oorspronkelijke titel *Enigma Variations*

Oorspronkelijke uitgever Farrar, Straus and Giroux

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Tom Merton / Getty Images

Foto auteur © Sigrid Estrada

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Susan
Amor che nella mente mi ragiona

INHOUD

Eerste liefde

9

Lentekoorts

95

Manfred

145

Sterrenliefde

191

Abingdon Square

261

Dankwoord

297

EERSTE LIEFDE

Ik ben teruggekomen vanwege hem.

Dat waren de woorden die ik in mijn notitieboekje schreef toen ik vanaf het dek van de veerboot eindelijk San Giustiniano zag liggen. Alleen vanwege hem. Niet vanwege ons huis, of het eiland, of mijn vader, of vanwege het uitzicht op het vasteland vanuit de verlaten Normandische kapel, waar ik me gedurende de laatste weken van onze laatste zomer daar in mijn eentje had zitten afvragen waarom ik de ongelukkigste persoon ter wereld was.

Ik reisde in mijn eentje die zomer en was mijn tocht van een maand langs de kust begonnen met teruggaan naar een plek waar ik alle zomers uit mijn kindertijd had doorgebracht. De reis was een langgekoesterde wens en er was geen beter moment om een kort bezoek aan het eiland te brengen dan nu, net na mijn afstuderen. Ons huis was jaren eerder afgebrand en nadat we naar het noorden waren verhuisd zat niemand uit onze familie erop te wachten om terug te gaan naar die plek, of om het perceel te verkopen, of uit te zoeken wat er werkelijk was gebeurd. We lieten het gewoon voor wat het was, zeker toen we hoorden dat de lokale bevolking na de brand alles had geplunderd wat er nog te halen viel en de rest had vernield. Er waren er zelfs die zei-

den dat de brand geen ongeluk was geweest. Maar dat was enkel speculatie, zei mijn vader, en je kon alleen maar iets aan de weet komen als je er zelf naartoe ging. Dus beloofde ik vanaf de veerboot meteen rechts af te slaan en de vertrouwde promenade af te lopen, langs het imposante Grand Hotel en de pensions aan de waterkant, rechtstreeks naar ons huis om zelf de schade op te nemen. Dat was wat ik mijn vader had beloofd. Hijzelf had er geen behoefte aan ooit nog eens terug te gaan naar het eiland. Ik was inmiddels een man en het was aan mij om na te gaan wat er gedaan moest worden.

Maar misschien kwam ik niet alleen terug vanwege Nanni. Ik kwam terug vanwege het jongetje van twaalf dat ik tien jaar daarvoor geweest was – al wist ik dat ik ze geen van beiden zou vinden. Het jongetje was nu lang en droeg een ruige, rode baard en wat Nanni betrof, die leek van de aardbodem verdwenen, want niemand had ooit nog iets van hem gehoord.

Ik herinnerde me het eiland. Ik herinnerde me hoe het er de laatste keer op onze laatste dag had uitgezien, nauwelijks een week voordat de school begon, toen mijn vader ons naar de aanlegplaats van de veerboot had gebracht en ons vanaf de kade uitzwaaide terwijl de ankerketting ratelde en de boot krijsend achteruitvoer, en hij daar roerloos stond en al kleiner en kleiner werd tot we hem niet meer konden zien. Net als elke herfst bleef hij een paar dagen langer om ervoor te zorgen dat het huis naar behoren werd afgesloten, de elektriciteit, het water en het gas werden dichtgedraaid, de meubels afgedekt en al het lokale personeel betaald. Hij zal het vast niet erg hebben gevonden om zijn schoonmoeder en haar zus te zien vertrekken met de veerboot die hen terug zou brengen naar het vasteland.

Maar wat ik deed toen ik tien jaar later voet aan wal zette en de oude *traghetto* met veel ijzergekleetter van exact dezelfde plek wegvoer, was links in plaats van rechts afslaan, rechtstreeks naar het geplaveide pad dat naar het oude stadje San Giustiniano Alta

voerde, boven op de heuvel. Ik hield van de smalle steegjes, de verzonken goten en de oude laantjes daar, hield van de verkoelende geur van koffie van de koffiebranderij, die me nu nog precies zo leek te verwelkomen als toen ik boodschappen deed met mijn moeder of toen ik, na afloop van mijn bijles Grieks en Latijn die laatste zomer, elke middag via een omweg naar huis ging. Anders dan het modernere San Giustiniano Bassa lag San Giustiniano Alta altijd in de schaduw, zelfs wanneer het langs de marina ondraaglijk zonnig werd. 's Avonds, als de hitte en de vochtigheid aan de zee kant niet te harden waren, ging ik dikwijls met mijn vader terug naar boven om een ijsje te eten in het Caffè dell'Ulivo, waar hij tegenover me zat met een glas wijn en een praatje maakte met de mensen uit het stadje. Iedereen kende en mocht mijn vader en vond hem *un uomo molto colto*, een zeer geleerde man. Zijn gebrekkige Italiaans was doorspekt met Spaanse woorden die hij Italiaans wilde laten klinken. Maar iedereen begreep hem en als ze het niet konden laten om hem te corrigeren en te lachen om sommige van zijn vreemd macaronische woorden, lachte hij zelf even hard mee. Ze noemden hem *Dottore*, en al wist iedereen dat hij geen arts was, toch gebeurde het nogal eens dat iemand hem om medisch advies vroeg, vooral omdat iedereen meer vertrouwen had in zijn oordeel over gezondheidskwesties dan in dat van de plaatselijke apotheker, die het graag liet voorkomen alsof hij de plaatselijke dokter was. Signor Arnaldo, de eigenaar van het *caffè*, had last van een chronische hoest, de kapper leed aan eczeem en *professore* Sermoneta, mijn bijlesleraar, die 's avonds vaak kwam opdagen in het *caffè*, was voortdurend bang dat eerstdaags zijn galblaas eruit zou moeten – iedereen luchtte zijn hart bij mijn vader, inclusief de bakker, die mijn vader graag de blauwe plekken op zijn armen en schouders liet zien, hem toegebracht door zijn humeurige vrouw, die, zo wilde het gerucht, hem al vanaf hun eerste huwelijksnacht bedroeg. Soms ging mijn vader zelfs even met iemand

naar buiten om onder vier ogen zijn oordeel te geven, waarna hij het kralengordijn opzijduwde en weer op zijn stoel kwam zitten, de ellebogen gespreid op tafel, zijn lege wijnglas ertussenin, en dan, terwijl hij naar me zat te kijken, altijd zei dat ik geen haast hoefde te maken met mijn ijsje, dat we misschien evengoed nog wel tijd zouden hebben om naar boven te wandelen, naar het verlaten kasteel, als ik wilde. Het kasteel in het donker met uitzicht op de lichtjes van het vasteland in de verte was ons lievelingsplekje en daar gingen we dan met zijn tweeën zwijgend bij de afgebrokkelde borstwering naar de sterren zitten kijken. Herinneringen maken, noemde hij dat, voor *als de dag ooit komt*, zei hij dan. *Welke dag?* vroeg ik dan, om hem te plagen. *Als hij komt, zul je het weten.* Mijn moeder zei dat we uit hetzelfde hout gesneden waren. Mijn gedachten waren zijn gedachten en zijn gedachten de mijne. Soms was ik bang dat hij misschien mijn gedachten kon lezen als hij ook maar even mijn schouder aanraakte. We waren een en dezelfde persoon, zei ze. Gog en Magog, onze twee dobermanns, mochten alleen mijn vader en mij en verder niemand, ook niet mijn moeder of mijn oudere broer, die al sinds een paar jaar niet meer met ons meekwam in de zomer. De honden moesten van niemand iets hebben en gromden als je te dichtbij kwam. De mensen in het stadje wisten dat ze bij hen uit de buurt moesten blijven, maar de honden waren getraind om niemand lastig te vallen. We konden ze aan een tafelpoot vastbinden voor het Caffè dell'Ulivo en zolang ze ons maar konden zien, lagen ze daar dan als makke schapen.

Soms kwam het voor dat mijn vader en ik na ons bezoek aan het kasteel niet meteen naar beneden gingen, naar de marina, maar nog eens terug naar het stadje, en omdat we dezelfde gedachten hadden, gingen we langs het caffè voor nog een ijsje. 'Ze zal zeggen dat ik je verwen.' 'Ik nog een ijsje, jij nog een glas wijn,' zei ik. En dan knikte hij en wist dat hij het niet kon ont-kennen.

De enige keren dat we met zijn tweeën alleen konden zijn, was tijdens onze avondwandelingen, zoals we ze noemden. Er gingen hele dagen voorbij zonder hem. Hij had de gewoonte om heel vroeg in de ochtend te gaan zwemmen om vervolgens na het ontbijt naar het vasteland te gaan en pas 's avonds weer terug te komen, soms heel laat met de allerlaatste veerboot. Zelfs wanneer ik al sliep, vond ik het fijn om zijn voetstappen te horen knerpen op het kiezelpad dat naar ons huis leidde. Dat betekende dat hij terug was en de wereld weer in orde.

Mijn zwakke eindcijfers voor Grieks en Latijn die lente hadden een wrede wig gedreven tussen mijn moeder en mij. Mijn rapport was eind mei gekomen, slechts enkele dagen voordat we aan boord gingen van de veerboot naar San Giustiniano. Het hele boottochtje was één op hoge toon gehouden, eindeloze tirade van steeds opnieuw opblaiende uitbranders en mijn vader leunde zwiiggend tegen de reling alsof hij wachtte op het juiste moment om tussenbeide te komen. Maar ze was niet te stoppen en hoe meer ze schreeuwde, des te meer ze had aan te merken op andere dingen, van de manier waarop ik zat als ik een boek las, tot mijn handschrift, tot mijn absolute onvermogen om een eerlijk antwoord te geven wanneer iemand me vroeg wat ik van het een of ander vond – stiekem, nooit rechtdoorzee – en, nu ze eraan dacht, waarom had ik eigenlijk nergens ook maar één enkele vriend, niet op school, niet op het strand, nergens niet, nooit in iets of iemand geïnteresseerd, wat was er in hemelsnaam mis met mij, vroeg ze, terwijl ze maar bleef proberen een druppel opgedroogd chocolade-ijs van mijn shirt te krabben die van mijn hoorntje was gedrupt toen ik met mijn vader een ijsje was gaan kopen voordat we aan boord gingen. Ik was ervan overtuigd dat ze haar afkeuring al ik weet niet hoelang had opgekropt en dat mijn slechte cijfers voor Grieks en Latijn nodig waren geweest om die tot uitbarsting te doen komen.

Om haar te sussen beloofde ik dat ik deze zomer harder zou

werken. Werken, waaraan? Er was niets aan mij waar niet aan gewerkt moest worden, zei ze. Er lag die dag zoveel toorn in haar stem dat haar gedrag grensde aan tastbare verachting, vooral wanneer ze haar woede zo links en rechts vergezeld liet gaan van hatelijke steken onder water, en ten slotte voer ze tegen mijn vader uit: ‘En jij wilde nog wel een Pelikan-vulpen voor hem kopen!’

Mijn grootmoeder en haar zus, die die dag samen met ons op de veerboot waren, kozen uiteraard partij voor mijn moeder. Mijn vader zei geen woord. Hij haatte die twee vrouwen – de feeks en de überfeeks noemde hij hen. Hij wist dat ze mijn moeder, zodra hij haar zou vragen haar stem of haar uitbarstingen te temperen, onmiddellijk zouden bijvallen, waardoor hij zomaar eens zijn beheersing zou kunnen verliezen en tegen die twee zou kunnen uitvallen, zo niet tegen alle drie, waarop ze hem rustig zouden mededelen dat ze liever onmiddellijk met de veerboot terug naar het vasteland gingen dan de zomer in ons huis door te brengen. Ik had hem door de jaren heen een paar keer zien ontploffen en merkte nu dat hij probeerde om rustig te blijven en niet het hele tochtje te verpesten. Hij knikte alleen een paar keer zogenaamd instemmend toen ze kritiek leverde op het feit dat ik zoveel tijd verdeed aan die stomme postzegelverzameling van me. Maar toen hij eindelijk iets zei om van onderwerp te veranderen en mij een beetje op te vrolijken, wendde ze zich tot hem en gilde ze dat ze nog lang niet klaar met me was. ‘De mensen beginnen deze kant op te kijken,’ zei hij ten slotte. ‘Laat ze maar fijn kijken, ik hou pas op als ik mijn zegje heb gedaan.’ Ik weet niet waarom, maar het kwam ineens bij me op dat ze, hoewel ze zo heftig tegen mij tekeering, eigenlijk lucht gaf aan haar opgekropte woede jegens hem, al hield ze hem dan buiten de vuurlinie. Zoals de Griekse goden die constant onderling ruzieden en stervelingen gebruikten als pionnen, beschimpte ze mij om hem ervanlangs te geven. Hij moet zich gerealiseerd hebben

waar ze mee bezig was, want toen ze niet keek, lachte hij naar me, zo van: *Laat het maar gewoon over je heen komen. Vanavond gaan wij tweetjes een ijsje halen en herinneringen maken bij het kasteel.*

Nadat we die dag waren aangekomen, deed mijn moeder wanhopig haar best om het weer goed te maken door zo lief en vriendschappelijk tegen me te praten dat we al weldra weer vrede sloten. De werkelijke schade zat 'm echter niet zozeer in de scherpe woorden die ze maar wat graag nooit gezegd had en die ik nooit zou vergeten. Wat beschadigd was, was onze liefde: die had haar warmte verloren, haar ongedwongenheid, en was een weloverwogen, gekunstelde, berouwvolle liefde geworden. Zij was blij om te zien dat ik nog van haar hield; ik was blij om te zien hoe gemakkelijk zowel zij als ik ons voor de gek lieten houden. We waren ons er allebei van bewust dat we blij waren, wat ons bestand versterkte. Maar we moeten hebben aangevoeld dat door het feit dat we zo eenvoudig gerust te stellen waren onze liefde enkel verwaterd was. Ze knuffelde me vaker en ik wilde geknuffeld worden. Maar ik vertrouwde mijn liefde niet en door hoe ze naar me keek als ze dacht dat ik het niet zag, wist ik dat zij haar evenmin vertrouwde.

Met mijn vader was het anders. Tijdens onze lange avondwandelingen spraken we over alles. Over de grote dichters, over ouders en kinderen en waarom wrijving tussen hen onvermijdelijk was, over zijn vader, die een paar weken voor mijn geboorte was omgekomen bij een auto-ongeluk en wiens naam ik droeg, over liefde, die slecht één keer in een leven voorkomt en daarna nooit meer echt spontaan is of impulsief, en ten slotte, als door een wonder, omdat het geen betrekking had op Grieks of Latijn, of op mijn moeder, of op de feeks en de überfeeks, over Beethovens *Diabellivariaties*, die mijn vader die lente nog maar net ontdekt had en die hij alleen met mij deelde. Elke avond draaide hij de opname van Schnabel, zodat Schnabels piano door het huis weerklonk en de soundtrack van dat jaar werd. Ik vond de zesde

variatie mooi, hij de negentiende, maar de twintigste was puur verstandelijk, en de drieëntwintigste, tja, de drieëntwintigste was waarschijnlijk het meest levendige, meest grappige wat Beethoven ooit gecomponeerd had, zei hij. We draaiden de drieëntwintigste zo vaak dat mijn moeder ons smeekte ermee op te houden. Dus dan plaagde ik haar en neuriede de melodie voor haar, wat mijn vader en mij aan het lachen maakte, maar haar niet. Onderweg naar het caffè op die zomeravonden riepen we zomaar een getal tussen de een en vierendertig en dan moesten we elk zeggen wat we vonden van die variatie, inclusief Diabelli's thema. Soms zongen we onderweg naar het kasteel de woorden bij de tweeëntwintigste variatie op een thema uit *Don Giovanni*, waarvan hij me de woorden al veel eerder had geleerd. Maar als we boven op de heuvel aankwamen en naar de sterren keken, deden we er het zwijgen toe en waren we het er altijd over eens dat de eenendertigste variatie de mooiste van allemaal was.

Terwijl ik door het steegje liep, dacht ik aan Beethoven en aan het geschreeuw op de boot. Niets daarvan was verdwenen. Ik herkende onmiddellijk de oude apotheek, de schoenmakerij en de slotenmakerij en de herenkapper met zijn twee aftandse ligstoelen, nog steeds met die leerstroken erop gestikt waarmee ze, wie weet hoelang voor mijn geboorte al, waren opgelapt. Terwijl ik die ochtend steeds verder omhoogklom en al een stukje van het verlaten kasteel kon zien, was het net alsof ik, nog voordat ik bij de werkplaats van de meubelmaker om de hoek van *vicolo Sant'Eusebio* was aangekomen, al een vleug van de harsgeur rook. Het gevoel was niet veranderd, zou nooit veranderen. Zijn werkplaats, met direct daarboven zijn woonhuis, stond twee stappen voorbij de lompe bindsteen die uit het hoekgebouw stak. De herinnering aan de geur riep een licht gevoel van angst en ongemak op dat ik nu nog even opwindend vond als toen, hoewel ik een decennium later nog steeds niet die verwarrende mengeling van angst, schaamte en opwindend wist te benoe-

men. Er was niets veranderd. Misschien was ik niet veranderd. Ik wist niet of ik teleurgesteld was, of blij dat ik niets van dit alles ontgroeid was. Het rolluik van de meubelmakerij was dicht en ik probeerde weliswaar na te gaan hoeveel er verloren was gegaan sinds de laatste keer dat ik hier was geweest, maar bleek absoluut niet in staat om mijn gedachten te ordenen. Het enige waar ik aan kon denken waren de geruchten die we hadden gehoord sinds het huis was afgebrand.

Ik liep terug naar de kapperszaak en met mijn hoofd en schouders door het kralengordijn vroeg ik aan een van de twee kappers of hij wist wat er gebeurd was met de *ebanista* van hiernaast.

De kale kapper, die in een van de twee grote stoelen in zijn zaak zat, liet zijn krant zakken en sprak één enkel woord voordat hij verder las. ‘*Sparito*, verdwenen.’ Dat zei alles.

Wist hij waar naartoe? Of hoe? Of waarom? vroeg ik.

Het antwoord was een kort schouderophalen dat wilde zeggen dat hij het niet wist, dat het hem niet kon schelen, dat hij niet van plan was het te vertellen aan een of andere tweeëntwintigjarige snuiter die te veel vragen kwam stellen in zijn zaak.

Ik bedankte de kapper, draaide me om en liep verder omhoog. Wat me verbaasde was dat signor Alessie me niet begroet en niet herkend had, al had hij god mocht weten hoe vaak mijn haar geknipt in al die zomers dat ik hier was. Misschien had het geen zin om iets te zeggen.

Het duurde even voordat het tot me doordrong dat niemand op het eiland me leek te herkennen. Kennelijk was ik flink veranderd sinds mijn twaalfde, of misschien was er door mijn lange regenjas, mijn baard en de donkergroene rugzak op mijn rug wel een te groot verschil met dat keurige jongetje dat ze allemaal nog in gedachten hadden. De kruidenier, de eigenaren van de twee caffès op het kleine pleintje bij de kerk, de slager en vooral de bakker, wiens geur van versgebakken brood als een zegen in het

zijstraatje hing als ik 's middags van mijn bijles Grieks en Latijn kwam en bijna stierf van de honger – niemand kende me en niemand keurde me een blik waardig. Zelfs die bedelaar die een been was kwijtgeraakt bij een bootongeluk in de oorlog en die nog steeds op zijn oude plekje bij de grote fontein op het plein zat, herkende me niet toen ik hem iets gaf. Hij bedankte me niet eens en dat was al helemaal niks voor hem. Ergens voelde ik minachting opkomen voor San Giustignano en zijn bewoners, terwijl ik het anderzijds eigenlijk helemaal niet zo erg vond om te ontdekken dat het me allemaal niet meer kon schelen. Misschien had ik het achter me gelaten zonder het te beseffen. Misschien leek ik hierin wel op mijn ouders en mijn broer. Zinloos om terug te gaan.

Onderweg naar beneden nam ik het besluit naar het vermoedelijk aangetaste fundament van ons huis te gaan, een inschatting te maken van de situatie, met burens te spreken die me hadden zien opgroeien, en dan met de avondveerboot weer te vertrekken. Ik dacht er even over om langs te gaan bij mijn oude bijlesleraar, maar bleef het steeds voor me uit schuiven. Ik herinnerde me hem als een verzuurde, kregel man die zelden een aardig woord voor iemand had en al helemaal niet voor zijn leerlingen. Mijn vader had me aangeraden een kamer in een pension bij de haven te boeken voor het geval ik een nacht wilde blijven. Maar alleen al door mijn haastige wandeling naar het oude stadje en weer terug wist ik eigenlijk al dat mijn bezoek niet langer zou duren dan een paar uur. De vraag was waar ik de rest van de dag moest doorbrengen voordat ik weer aan boord kon gaan van de veerboot.

En toch had ik het hier altijd heerlijk gevonden, van de geluidloze ochtenden als je wakker werd bij een heldere, stille hemel die niet veranderd was sinds de Grieken zich hier gevestigd hadden, tot aan het geluid van de voetstappen van mijn vader wanneer die, in weerwil van wat hij gewoon was te doen op